

SINTAKSINIS VEIKSNIO IR TARINIO RYŠYS: SAMPRATOS KAITA

Santrauka

Straipsnyje apžvelgiama veiksnio ir tarinio sintaksinio ryšio sampratos lietuvių kalbotyroje kaita per pastaruosius septynis dešimtmečius. Šis ryšys lietuvių kalbotyroje imtas skirti tik sovietiniu laikotarpiu, jo skyrimui poveikį padarė rusų kalbos sintaksės darbai. Iš pradžių aiškiai neskirti semantinis ir sintaksinis lygmenys, šis ryšys buvo vadinamas predikatinio ryšiu. Vėliau buvo pasiūlyta labiau jo sintaksinę prigimtį apibūdinančių terminų (abipusis priklausymas, tarpusavio sąsaja). Bandyta pagrįsti šio ryšio skyrimą, tačiau remiantis vienu kriterijumi to padaryti nepavyko. Remtasi ir sintaksinio ryšio kryptimi, ir morfosintaksiniu to ryšio žymėjimu, dažnai šių kriterijų deramai neskiriant.

Šio amžiaus pradžioje, lietuvių gramatikos teorijai vėl sparčiai gręžiantis į Vakarus, buvo grįžta prie dvejopo sintaksinių ryšių skirstymo, paremto vienu pagrindu – sintaksiniu lygiavertiškumu. Tarpusavio sąsajos ryšio atsisakyta, jo atvejai aiškinami kaip prijungimas, morfologijos lygmenyje žymimas priklausomo žodžio linksnio parinkimu. Semantinį žodžių santykį perteikia tariniu einančio veiksmazodžio derinimas su nuo jo priklausomu žodžiu.

Straipsnio pabaigoje parodyta, kaip keli veiksnio ir tarinio sintaksinio ryšio pavyzdžiai aiškinti *Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje* ir kaip juos galima aiškinti, remiantis Vakarų lingvistikai įprastais teoriniais pagrindais.

ESMINIAI ŽODŽIAI: sintaksiniai ryšiai, veiksnio ir tarinio sintaksinis ryšys, tarpusavio sąsaja.

ARTŪRAS JUDŽENTIS

Vilniaus dailės akademija

Maironio g. 6, LT-01124 Vilnius

arturas.judzentis@gmail.com